

з мікросценою, де діти під керівництвом нашого бекісітера вивчають театральні професії, традиції. А тим часом батьки мають змогу подивитися дорослу виставу. У цій кімнаті граються і дітки працівників театру, поки батьки зайняті роботою.

Також відкрили інтерактивний музей театру, де можна дізнатися про історію, визначних людей, які виступали на цій сцені, й переодягнутися в костюм чи потримати театральний реквізит. Цей простір поліфункціональний – об'єднує камерну сцену, музей та бібліотеку театральної літератури. Тут і презентації книг відбуваються, і публічні читання п'єс, і покази літературно-музичних композицій. Запрацювала мала сцена в театрі. У фойє проводимо виставки робіт художників та фотомитців. Відкрили літній майданчик, де проходили різні перформанси і вистави, джазові і літературні вечори. На жаль, він зруйнований, але ми його відбудуємо. Хочу подякувати театрам, які нас підтримують. Зокрема, Хмельницькому і Рівненському, які організували покази вистав на нашу підтримку, зібрали і відправили нам кошти для того, щоб ми могли перезимувати. 2023 року плануємо провести наш театральний фестиваль «Номо Ludens», і присвятимо його перемозі незалежної України. Мрію на це свято запросити багато українських і закордонних театрів.

– *З якими режисерами ви співпрацювали ці п'ять років?*

– Театр довго не мав головного режисера. Тому я тішуся, що нам вдалося запросити торік на цю посаду Євгена Курмана, з яким ми давно дружимо і спілкуємося. Нині він готує кілька прем'єр, репетиції яких довелося перервати через війну: «Носороги» Ежена Іонеску, «Енеїду» Котляревського на літньому майданчику, і «Вертеп», про який я вже згадував.

Провідна акторка і режисерка Катерина Богданова, яка виконує ще й обов'язки завідувачої трупи, поставила чимало вистав і концертів. Цікавий досвід був з актором, режисером і педагогом Левом Сомовим з Києва – він поставив у нас «Оскар» Клода Маньє та «Оркестр» Жана Ануя. Литовський режисер Йонас Бузіляускас випустив «Емігрантів» Мрожека, з якими ми гастролювали в Литві. А ще в репертуарі є дві вистави грузина Кахи Гогідзе: україно-білорусько-грузинсько-польський проект «Номо Ludens, Sic semper tyrannis??? Людина, що грає, або Така доля тиранів???» за п'єсою Тимофія Іллевського (про диктатуру в Білорусії 2020 року) та комедія «Блоха у вусі» Жоржа Фейдо. Ще є вистави Сергія Павлюка, Павла Гатілова, Євгена Олійника, Валерії Демченко, Віктора Мозгового. Через те, що багато режисерів запрошували, репертуар різноманітний за формами і літературною основою, різножанровий, на будь-який смак та інтелектуальний рівень.

... Мене часто запитують, чому я не поїхав з Миколаєва. Відповідаю: це моя батьківщина. Тут моя родина, батьки, мій дід, в якому я виріс, мій унікальний театр в центрі міста. Місія кожної людини – служити землі, де вона народилася, її людям. Зі мною залишилося 100 працівників театру – моя творча родина, яка разом зі мною працює і чекає на велику перемогу.

Жовтень, 2022

Олексій Гнатковський: «Наше мистецтво високе, сильне, як і наш народ»

Олексій Гнатковський (н. 1985) – актор театру і кіно, режисер, куратор фестивалю «Porto Franko», провідний актор Івано-Франківського драматичного театру, заслужений артист України. Освіта: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (перша – політолог, друга – театральне мистецтво). Творчу кар'єру почав у 2004 році на сцені Івано-Франківського театру як артист балету, з 2008 – артист драми. Ролі: Еней у фєрєрї-бурлеску «Енеїда» Івана Котляревського, Гамлет у неопері «Hamlet» за Шекспіром, Остап Ількович у трагікомедії «Слава Героям» Павла Ар'є, Віщун у різдвяному мюзиклі «Коляда та й плєс ...Ізпрежди віка...» та Модільяні в однойменній виставі за сценічними версіями Ростислава Держипільського, Іван Синиця у мюзиклі «Гуцулка Ксеня» Ярослава Барнича, Дідушенко у драмі «Солодка Даруся» Марії Матіос, Дідушенко і Василь Шандро у драмі-реквіємі «Нація» Марії Матіос (режисер усіх вистав Ростислав Держипільський) та ін. Поза театром грає моновиставу «Про що мовчать чоловіки, або Дикун Forever» Роба Беккера (реж. Давис Колбергс). Режисерські роботи: «На західному фронті без змін» Е. М. Ремарка і «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка в Івано-Франківському театрі, «Серце навіпл» за оповіданнями Марії Матіос в Одеському театрі ім. В. Василька, «Дванадцята ніч» Шекспіра у Києві (міжнародний проєкт англійською мовою з ветеранами АТО і волонтерами) та ін. Лауреат фестивалю «Вересневі самоцвіти» у номінації «Найкращий актор» (за роль Івана Синиці) та премії ім. Мар'яна Крушельницького НСТДУ (за низку ролей). Роль Івана Довбуша у фільмі Олеся Саніна «Довбуш».

Розмовляла Вікторія Котенок

Ми маємо зараз перемагати на всіх фронтах

– *Олексіє, вітаю з прем'єрою вистави «Сватання на Гончарівці»! Розкажіть, чому обрали саме цю п'єсу?*

– Поставити її мені запропонував Ростислав Держипільський, інтуїтивно я відчув, що треба за неї взятися. Бо, поперше, це українська класика, а по-друге, мені не подобається стереотипне ставлення до неї, її трактування на українській сцені (з того, що я бачив), і як її викладають дітям у школі з отією лубковою подачею української драматургії. Тож ця постановка була для мене можливістю переосмислити твір на сучасний лад, під іншим кутом зору поглянути на цей, власне, лубок. Бо п'єса виписана автором як малоросійська комедія. Для мене це був тригер, подразник – чому я мушу поставити її. З одного боку, я довіряю інтуїції Ростислава Держипільського. А з іншого – мені дали шанс переплавити колоніальне бачення української літератури і культури загалом, оце шароварне бачення, яке нам насаджували протягом 70 років окупації Радянським Союзом і до того – 300 років Російською імперією.

– *Тобто ця постановка стала для вас викликом...*

– Так. І для мене, і для моїх акторів. Бо в країні війна, і ми маємо зараз перемагати на всіх фронтах. Власне, у нашій виставі українець – не шаблонний персонаж, який п'є горілку, гарно співає і ходить у шароварах між тинами і так далі. Він – сучасний герой, наділений самоіронією, а у виставі багато самоіронії. Також я інтегрував у виставу шекспірівського Блазня, шекспірівські тексти. Для мене було важливо поєднати українську класику зі світовою, найкращими її зразками, аби показати, що це один рівень, один пласт.

У нас є відсилки до українського середньовіччя, лицарської доби, звідки черпає натхнення наша драматургія і загалом література. Всі герої п'єси виписані як карикатурні, буфонадні. У нашому ж варіанті це – сучасні українці, які мають чудові стосунки в сім'ї. А обставини, в які вони потрапляють, це такі собі ігри, в які їм приємно гратися. У виставі немає ідіотів. І Стецько – не ідіот. Він класний сучасний хлопець, який просто не хоче одружуватися (це бажання його батька). Текст ми скоротили, комізм історії зберегли. Моїм надзавданням у цій роботі не було показати шлях становлення української нації як такої. Ні. Це вистава розважального жанру, і нині, під час війни, цей жанр по-новому резонує. Під час II Світової війни одним із лідерів прокату і культурного вектору став Чарлі Чаплін. Гумор і сатира потрібні в такий час, вони позитивно впливають на людей. Глядачам показувати драму чи трагедію нині в театрі – це з рангу сюрреалізму, бо їх зараз вистачає в нашій стрічці новин.

Так, потрібна виховна література, є потреба у різноманітному театрі, але тут ми взяли розважальний, а ще – патріотичний контекст. Приміром, коли героїня каже, що купила на базарі собі хустку, то дістає великий бандерівський прапор, і додає, що тепер усіди такі носять. Це резонує з сучасними настроями, і зал відповідно реагує.

Ще є цікавий момент про мову: солдат Осип Скорик підходить до Олексія і каже: «Ах, какой славний город Харьков». Хлопець його питає: «Ти москаль?» – і чує у відповідь: «Так». І Олексій його вбиває. Сцена повторюється спочатку, і ми чуємо іншу відповідь від Осипа: «Я не москаль, я просто рускоговарящий». На що хлопець: «Та це ще гірше», – і знову його вбиває... І на третій раз Скорик каже: «Я не москаль і не рускоговарящий». І тоді починається нормальне спілкування. Тобто у такий спосіб ми «вбиваємо» у собі москаля, потім малороса «рускоговарящого», і стаємо Великими українцями.

Часом у виставі патріотична складова переходить навіть в агітаційну, плакатну. І я не боюся цього зараз, бо війна стирає фарби, залишаючи тільки чорну і білу. Для мене так точно. У мене нині родичі в полоні, і так далі... Я не бачу сенсу казати, що хтось там «напівправий» чи «не все так однозначно»... Для мене все зараз у житті дуже однозначно! Де добро, а де зло. Де світло і де темрява. От гляньте зараз у вікно... (Пауза) Подивіться – це суцільна темрява. Тобто у нас немає напівтонів. Тому і вистава виїшла насичена, яскрава, поліфонічна, з відсилками до сучасного психоаналізу, чимало є з Фрейда, Юнга... Краще не описувати її, а бачити...

Олексій Гнатковський (у центрі) у виставі «Бій за Україну» на горі Піп Іван. Режисер Ростислав Держипільський. Національний Івано-Франківський драматичний театр ім. І. Франка.

Я роблю те, що не можу не робити

– «Сватання на Гончарівці» – ваша четверта режисерська робота...

– Чесно, не рахую... Насправді, це не важливо, яка. Але, здається, таки не четверта, а п'ята... Ще була цього року поза театром робота «Розстріляне відродження: голоси кризь час»...

– Це ваші самостійні режисерські роботи, а до того ви спільно з Ростиславом Держипільським чимало працювали над постановками. Тож режисуру опанували на практиці...

– Скажу чесно, я не вважаю себе режисером... Моїми театральними вчителями є Ростислав Держипільський, Наталя Половинка, Олег Цьона, в кіно – Олесь Санін. Це маяки, на які я орієнтуюся. Я не переслідую мету комусь щось пояснювати чи доводити. Або вийти на якісь Олімпі, Парнаси... Я роблю те, що не можу не робити, так буде точніше. Тобто розумію, що у мене є покликання, хоча звучить це патетично. Може, швидше, спромога, і я її реалізую.

– Чи стикалися з якимись складнощами під час постановок?

– Я не бачу складнощів. У мене за плечами хороша театральна школа. А ще я танцював усе життя. Якщо ти розумієш, як працює абетка або знаєшся на класичному станку, то можеш вільно експериментувати. По-перше, я розумію сам процес: як працює театр, цехи, актори, весь механізм театральний. По-друге, коли бачу, яке у мене надзавдання, який художній вислів, то просто до нього йду. І все складається...

Взагалі робота, якою людина займається, не має бути складна. Вона може вимагати багато праці. Якщо робиш те, що ти любиш, – воно працює. Це як займатися любов'ю. Це процес – трудний, але приємний.

Театр має йти в авангарді, вести за собою

– Одна з недавніх робіт театру – «Бій за Україну» – має просвітницьку місію і зроблена у формі концерту...

– Ми його назвали арт-проект, бо він має структуру і форму концерту. Складається з трьох частин. Перша присвячена українській світовій музичній класиці. Друга – творами Шевченка і всьому, що з ним пов'язано. Третя – це українська повстанська стрілецька пісня. І об'єднано все це текстом ведучого, якого я виконую. Ведучий в абсолютно нетолерантній формі (у висловлюваннях, у тезах) розповідає історію російсько-українських воєн.

А починаємо з того, що війна йде не з 2022-го, не з 2014-го, не з 1918–20-х років... І навіть не 300 років тому почалася... Йде вона від Юрія Долгорукого і його сина Андрія Боголюбського, який спалив Київ. Відтоді вона і почалася, і з тих пір москалі нас «денацифікують», боряться «з фашизмом», за «свої кордони»... Ну, тобто, якщо подивитися всю риторичку москальської орди, то вона завжди була однаковою. Що за часів Катерини, що за часів Петра...
– *Історія повторюється і нині...*

– Так... І оці жакливі звірства, які ми зараз побачили у Бучі, і ще побачимо в окупованому поки Маріуполі... А ще маємо знищений Батурін... Тому у виставі москалів ми називаємо москалями і так далі. Ми завжди толерували жакливим речам, намагалися зрозуміти, виправдати... Ми не можемо їх більше зрозуміти, не маємо права! Після того, як кілька чоловік гвалтують дітей на очах у матері... Це суспільна катастрофа!

Тому театр має не рефлексувати, а йти в авангарді, тобто вести за собою. Формувати суспільну думку, національну ідею. Це дуже важливо. І в тих виставах, в яких я граю чи є режисером, для мене є важливою національна і патріотична ідея. Матеріал може бути різний, але суть одна – націотворча.

– *Націотворча і ваша робота про розстріляне відродження...*
– І просвітницька. У ній ми розповідаємо, скільки українських митців знищив тоталітарний сталінський режим у 20–30 роках ХХ століття¹. Ми навіть не знаємо їхніх імен! Але в нас натомість захоплення Достоевським та іншими російськими класиками, розумієте? І я в цьому числі! Я теж вважав себе любителем Достоевського. У Києві ще дискутують, чи зносити пам'ятник Булгакову... Все, що стосується російського нарративу, треба зносити з вулиць, з душі, з пам'яті! А оці фрази, що «мова не має значення», «ми так звикли»... Це не «рускоязычні» українці, а москальщени. Їхніх батьків і дідів знищили голодом, а дітей виховали російською. А через те, що у них мало освіти, вони всіх переконують, що так було завжди.

Немає нічого неможливого

– *Один із показів «Бою за Україну» був на горі Піп Іван. З якою метою піднімається на висоту понад 2000 метрів?*
– Це питання можна розглядати у двох площинах. Перша –

Олексій Лейбюк, Олексій Гнатковський, Галина Баранкевич і Олег Деркач у виставі «Енеїда» Котляревського на горі Піп Іван. Режисер Ростислав Держипільський. Національний Івано-Франківський драматичний театр ім. І. Франка.

метафізична, друга – наша реальна, буденна. З одного боку, це подолання якихось бар'єрів і вихід на нову висоту. Тобто, коли ти перебуваєш там, під зорями, на цій обсерваторії, яка розміщена на одній з найвищих точок України, у тебе відкриваються і нові шаблони, і нові перспективи. Ти долаєш себе! Чому взагалі люди ідуть в гори?
– *Чому?*

– Щоб бути ближче до Бога! А з другого – практичного – боку, ми хочемо показати, що немає нічого неможливого. Так само, як і наші хлопці зараз воюють у надзвичайно складних умовах, ми хочемо показати, що наше мистецтво високе, сильне, як і наш народ. І в нас немає ніяких перешкод, ми йдемо тільки до вершини. Це як такий маніфест театру, художньої культури, заклик до здолання своїх власних вершин.

– *Тобто у цієї акції є ще й духовна складова.*

– Я вважаю, що театр – це насамперед духовна складова. Для мене театр є храмом. Я практикуючий християнин і переконаний, що театр і церква – це два боки однієї медалі. Бо суть в них одна – служіння. Служіння Богові. Хтось скаже іншими словами – служіння любові, вищій силі, всесвіту чи собі... Але все одно всі слова є синонімами до слова *Бог*. Тому театр є служінням. Це – процес. Як сходження на вершину чи спільна молитва в церкві. Головне – не кінцевий результат, а оцей процес. Для мене ця історія пов'язана з духом. Тільки дух первинний у всьому, тільки він і диктує правила гри.

Що я хочу сказати світові, Богові

– *Ми згадали викладачів. Ви є учнем Ростислава Держипільського, Держипільський – Богдана Козака, Козак – Бориса Тягна, а Тягно – Леся Курбаса. Тобто ви є послідовником курбасівської школи. Як саме, за яким методом ви створюєте ролі?*

– Я вважаю, що у всіх ролях ми завжди говоримо про одне. Текст – це тільки привід, а вистава – лише форма сказати про своє найсокровенніше. Тобто своє джерело, з чого ти живеш, умовно – надзавдання свого життя. Або свою художню, соціальну чи людську позицію. Тож

¹ Прем'єра перформансу відбулася у серпні 2022 року в Івано-Франківському палаці Потоцьких. Олексій Гнатковський, працівники компанії «Вертикаль» (співорганізатори події разом з актором) та охочі глядачі під акомпанемент струнного оркестру читали вірші. Присутні безкоштовно отримали збірки з короткими біографіями та лірикою поетів доби Розстріляного відродження, які підготували театральний критик Олег Вергеліс та Олексій Гнатковський.

театр є своєрідною трибуною для твого маніфесту, художнього вислову.

Коли я працюю над будь-якою роллю, моїм першим завданням є визначення, що я, як художник, хочу сказати світові. А якщо бути ще чеснішим, то що я хочу сказати Богові. Бо коли кажемо – світові, то це таке собі кокетство. Звичайно, не завжди вдається говорити до Бога. Бо часом гордіня заважає, чи інші речі. Або ми переводимо спілкування з Богом у площину спілкування з людьми. У цьому є момент кокетства, загравання, пошуку слави і так далі. Але найголовніша суть – це розмова з Богом. І власне з цього питання і починається створення ролі. Тоді ти на неї дивишся під іншим кутом. А через режисера вже звиряєш якісь речі.

– А щодо методології?

– Як на мене, система Станіславського – це така мильна бульбашка. Вона зовсім не підходить до текстів Шекспіра, як мінімум. Того ж Мольєра... Я розумію, чому вбили Курбаса. Бо він був крутий спеціаліст світового рівня. Він дав таку методологію, до якої далеко росії. І проти неї система Станіславського розсипається в порошок. Власне, мені подобається брехтівське висловлення, курбасівське перетворення, і якщо ти це знаєш, то легко цим користуєшся. Фактично, я з вами говорю вже про інструментарій: яку фарбу дібрати до того чи іншого моменту.

Більше того, я вважаю, що театр – це така казка, легенда: актори приходять, щоб її зіграти, а глядачі, щоб подивитися. У ній немає усталених правил гри, про них ми домовляємося з глядачем по ходу казки. А правда є дуже суб'єктивним явищем. Тому, коли мені кажуть, що в театрі треба щось виправдати, то це, як мінімум, сумно звучить. Бо для цього, власне, і створений театр, щоб не виправдовувати, а створювати новий світ. А хто шукає правду в театрі (*сміється*), той займається самодурством...

Робота для мене є постійним навчанням

– Ви зіграли понад 50 ролей у театрі. Якби ви назвали етапами, що відкрили нові грані, можливості, перспективи?

– Для мене кожна роль – це етап. У кожній намагаюся відкрити щось нове. Бо мені не цікаво йти по дорозі, яку вже знаю. Кожна роль – як дитина, вона інша, і її треба заново «народжувати». І щоразу я намагаюся знайти у собі нову грань, якою ще не користувався. Чи то відкриття четвертої стіни, чи то фарсовість, і так далі. Очевидно, що є ролі, які мене установлювали. Це Еней, Гамлет, Модільяні... Новим витком психологічного аналізу ролі для мене був Грицько Кейван у «...майже ніколи не навпаки...» Марії Матіос.

Так, для мене це постійна наука. Сократ казав, що «Я знаю, що нічого не знаю». А знаєте, яке продовження?.. «Я знаю, що я нічого не знаю, але я розумніший від інших, бо я це знаю». (*Пауза*) Чим довше йдеш незвіданою дорогою, тим більше відкриттів тебе чекають попереду. Тому робота для мене є постійним навчанням.

– Чи є жанр, в якому ви ще себе не спробували?

– Жанровість означає рамки. Як на мене, найцікавіше – це синтез жанрів. Їх поєднання, переплетення. На «Сватанні» ми спробували це робити, і нам вдалося. Тільки почи-

Сцена з вистави «Сватання на Гончарівці» Григорія Квіткі-Оснєв'яненка. Режисер Олексій Гнатковський. Національний Івано-Франківський драматичний театр ім. І. Франка.

наеш працювати в одному жанрі, тільки тобі починає це вдаватися, то одразу треба переходити в інший. Аби не було замилювання ні собою, ні своєю роботою, а тільки прогрес, тільки вперед... Знаєте, що треба робити, щоб не розчаруватися у чомусь? Не зачаровуватися... Тому мені подобається міксувати жанри. Це, думаю, найвищий пілотаж, коли ти можеш жонглювати жанрами, робити несподівані повороти в манері гри, в манері існування. Виходить така, фактично, еквілібристика. Така зміна вимагає величезної майстерності. Але це висока планка. І на цій межі створюється щось нове.

– Над чим зараз працюєте в театрі?

– Над «Лісовою піснею на полі крові» за творами Лесі Українки. Я граю Дядька Лева і Прочанина. От якраз уже записуюсь на репетицію...

– Тоді питання на завершення. Читала, що до фільму «Довбуш» ви відмовлялися від запрошень на зйомки в низькоякісних або російських проєктах. Тож стрічка Олеся Саніна стала для вас дебютною. Що найціннішого ви здобули на зйомках, який досвід, і чи виникали якісь перепони у роботі?

– Найбільше, що я отримав, – це нового друга і вчителя Олеся Саніна. Ми з ним зараз у дуже хороших стосунках, він є моїм наставником, і це найцінніше. Складнощів не було у роботі. Була, знову ж таки, важка праця, але вона для мене була просто благословенна. Я щасливий, що потрапив у цей фільм. Я не проходив кастингу на роль. Олесь мене сам вибрав. Знаєте, якщо довго постиш, то потім для тебе настає Пасха...

У цьому фільмі ми говоримо про справжніх героїв. По-перше, ми мало знаємо власних героїв, через москалів. А по-друге, ці герої нині перебувають серед нас. Зазирніть у стрічку новин – і ви побачите там «довбушів»... Ми маємо знати їх, дякувати і розуміти, що бетмени і супермени проти них – це просто чоловіки в трусах. Ця роль – можливість говорити про те, що я люблю. Це благословення... І я розумів, що кожного дня на зйомках мав максимально отримати і максимально віддати.

Листопад 2022 року